

Feruza RAXIMOVA,
Samarqand davlat chet tillar instituti tadqiqotchisi
E-mail: feruzaraximova

SamDCHTI professori, f.f.d O.G 'aybullaev taqrizi asosida

IJTIMOYIY IMKONIYATI CHEKLANGAN SHAXSLARGA NISBATAN ADOLATNI TA'MINLASHNING AHAMIYATI

Аннотация

Ushbu maqolada ijtimoiy imkoniyati cheklangan shaxslar uchun adolatni ta'minlash muhimligi ko'rib chiqiladi. Zamonaviy globallashuv va ijtimoiy o'zgarishlar sharoitida aholining ijtimoiy himoyaga muhtoj qatlamlari huquq va manfaatlarini himoya qilishga alohida e'tibor qaratilmoqda. Bu shaxslarga nisbatan adolatni ta'minlash nafaqat ijtimoiy tengsizlikning oldini oladi, balki butun jamiyatning barqaror rivojlanishiga xizmat qiladi.

Kalit so'zlar: Adolat, ijtimoiy imkoniyatlar, ijtimoiy tengsizlik, zaif qatlamlar, barqaror rivojlanish.

ВАЖНОСТЬ ОБЕСПЕЧЕНИЯ ПРАВОСУДИЯ ДЛЯ ЛЮДЕЙ С СОЦИАЛЬНЫМИ ОГРАНИЧЕНИЯМИ

Аннотация

В данной статье рассматривается важность обеспечения справедливости для лиц с ограниченными социальными возможностями. В условиях современной глобализации и социальной трансформации особое внимание уделяется защите прав и интересов уязвимых групп населения. Обеспечение справедливости для этих лиц не только предотвращает социальное неравенство, но и способствует устойчивому развитию общества в целом.

Ключевые слова: Справедливость, социальные возможности, социальное неравенство, уязвимые группы, устойчивое развитие.

THE IMPORTANCE OF PROVIDING JUSTICE FOR PEOPLE WITH SOCIAL DISABILITIES

Annotation

This article discusses the importance of justice for people with social disabilities. In the conditions of modern globalization and social transformation, special attention is paid to the protection of rights and interests of vulnerable groups. Ensuring justice for these individuals not only prevents social inequality, but also contributes to the sustainable development of society as a whole.

Key words: Justice, social opportunities, social inequality, vulnerable groups, sustainable development.

Kirish. Jamiyatning barkamol va mutanosib rivojlanishiga erishishda ijtimoiy adolat tizimini joriy etish muhim o'rin tutadi. Ijtimoiy adolat kontseptsiyasi ijtimoiy mavqei, kelib chiqishi va jismoniy imkoniyatlaridan qat'i nazar, barcha fuqarolar uchun teng huquq va imkoniyatlarni ta'minlashni o'z ichiga oladi. Ijtimoiy imkoniyati cheklangan shaxslar, shu jumladan jismoniy va aqliy nuqsonlari bo'lgan, ijtimoiy ahvoli og'ir bo'lgan shaxslar ko'pincha ta'lim olish, ish bilan ta'minlash va asosiy davlat xizmatlaridan foydalanish imkoniyati cheklanganligi kabi noyob muammolarga duch kelishadi.

Bu qiyinchiliklar inkor etish va chetlanishga olib kelishi mumkin, bu esa ushbu aholi uchun tenglik masalasini ayniqsa dolzarb qiladi. Ijtimoiy imkoniyati cheklangan insonlar uchun adolatni ta'minlash nafaqat ularning hayot sifatini yaxshilaydi, balki yanada inklyuziv va barqaror jamiyat rivojlanishiga hissa qo'shadi. Globallashuv va jadal ijtimoiy o'zgarishlar sharoitida bu mavzu alohida ahamiyat kasb etadi.

Ushbu maqola ijtimoiy imkoniyati cheklangan shaxslar uchun tenglik tushunchasi nimani o'z ichiga oladi, bu tenglikka erishish yo'lida qanday to'siqlar turishi va bu to'siqlarni yengib o'tish nafaqat shaxsiy, balki jamoaviy farovonlik uchun ham muhimligini o'rganishga intiladi. Ijtimoiy adolatning nazariy asoslari, masalan tadqiq qilish usullari va bu bilimlarning ijtimoiy tuzilmalar va siyosatni takomillashtirishda amaliy qo'llanilishiga e'tibor qaratiladi.

Adabiyotlar tahlili. Ijtimoiy adolat tushunchasi ko'p asrlar davomida falsafiy mulohazalar mavzusi bo'lib kelgan. U jamiyatda resurslar, huquq va imkoniyatlarni taqsimlash bilan bog'liq keng ko'lamli tushunchalarni qamrab oladi. Ushbu sohadagi eng nufuzli nazariyotchilardan biri Jon Roulz bo'lib, u o'zining "Adolat nazariyasi" asarida "adolat kabi halollik" tushunchasini taklif qilgan. Roulzning fikricha, adolatning asosiy printsiplari - barcha uchun asosiy huquq va erkinliklarning tengligi, bu teng imkoniyatlarni ta'minlaydigan ijtimoiy tuzilmani talab qiladi[1].

Ijtimoiy imkoniyati cheklangan shaxslar institutsional va ijtimoiy to'siqlar tufayli huquqlari tez-tez buziladigan eng zaif guruhlardan biridir. Ushbu to'siqlar ko'p shakllarda bo'lishi mumkin, to'g'ridan-to'g'ri kamsitishdan tortib, ta'lim va sog'liqni saqlash xizmatlaridan foydalanishning yetarli emasligi kabi nozik tizimli to'siqlargacha. Bunday shaxslarga nisbatan ijtimoiy adolatsizlik ko'pincha oldindan o'ylangan stereotiplar, noto'g'ri siyosat va resurslarning etishmasligidan kelib chiqadi.

Ijtimoiy imkoniyati cheklangan shaxslar kontekstida ijtimoiy adolatni nazariy tahlil qilish ijtimoiy siyosatning turli modellari va inson huquqlariga yondashuvlarni o'rganishni o'z ichiga oladi. Bu Amartya Sen va Marta Nussbaum kabi tadqiqotchilarning ishlarida muhokama qilinganidek, imkoniyatlar tengligi, ijobiy diskriminatsiya zarurati (yoki ijobiy diskriminatsiya harakati) va tarkibiy to'siqlarni olib tashlash tamoyillarini o'z ichiga oladi, lekin ular bilan cheklanmaydi[2].

Bundan tashqari, ijtimoiy adolat tushunchasi "adolatli muvozanat" g'oyasi bilan bog'liq bo'lib, bu yerda kam ta'minlangan guruhlar qo'shimcha resurslarni taqdim etish imtiyoz sifatida emas, balki imkoniyatlarni tenglashtirish vositasi sifatida qaratiladi. Bu har bir shaxsning individual ehtiyojlari va sharoitlarini hisobga olishni, odil sudlovga yondashuvni dinamik va vaziyatga xos qilishni o'z ichiga oladi.

Nazariyotchilar tomonidan taklif etilgan yondashuvlar zamonaviy dunyoda yangi muammolar va zaif guruhlar xilma-xilligini hisobga olgan holda rivojlanishda davom etmoqda. Zamonaviy tadqiqotlar an'anaviy tushunchalarni raqamli texnologiyalar, madaniy xilma-xillik va global ijtimoiy o'zgarishlarga integratsiyalashgan holda yangilaydi.

Tahlil va natijalar. Ijtimoiy imkoniyati cheklangan shaxslarga nisbatan adolatni o'rganish uchun turli yondashuv va usullarni o'z ichiga olgan keng qamrovli uslubiy strategiya qo'llanildi:

Siyosat va dasturlarni tahlil qilish:

Aholining ijtimoiy himoyaga muhtoj qatlamlarini qo'llab-quvvatlashga qaratilgan amaldagi davlat va xalqaro siyosatning batafsil tahlili o'tkazildi. Asosiy e'tibor qonunchilik, ijtimoiy himoya dasturlari va teng imkoniyatlarni ilgari surish va kamsitishlarni bartaraf etishga qaratilgan tashabbuslarga qaratildi. Bunga ta'lim, sog'liqni saqlash, bandlik va farovonlik siyosatini o'rganish kiradi.

Qiyosiy tahlil:

Ijtimoiy imkoniyati cheklangan shaxslar uchun teng huquqlilikka erishishda muvaffaqiyatli yondashuvlarni aniqlash uchun turli mamlakatlar amaliyotlari ko'rib chiqildi. Qiyosiy tahlil bizga qaysi modellar va usullarning eng samarali ekanligini va ulardan qaysi biri boshqa sharoitlarda moslashtirilishi va qo'llanilishi mumkinligini baholash imkonini berdi. Ijtimoiy himoya tizimi rivojlangan davlatlar va bu borada innovatsion yechimlarni joriy qilgan mamlakatlarga alohida e'tibor qaratildi.

Sifatli tadqiqot:

Bunga ijtimoiy himoyaga muhtoj guruhlar vakillari bilan suhbatlar o'tkazish va fokus-guruhlar tashkil etish kiradi. Bu usullar ularning kundalik muammolari, adolat haqidagi tasavvurlari va ehtiyojlarini chuqur anglash imkonini berdi. Ishtirokchilarga yo'naltirilgan yondashuv ularning shaxsiy hikoyalari va istiqbollarini aks ettirish uchun qo'llanildi, bu esa masalaning ilgari e'tibordan chetda qolgan tomonlarini aniqlash imkonini berdi.

Ushbu usullar birgalikda ijtimoiy imkoniyati cheklangan shaxslar bilan bog'liq ijtimoiy adolat g'oyalari va amaliyotlarini ko'p qirrali tushunishni ta'minladi. Tadqiqot natijalari nafaqat mavjud muammolarni tahlil qilish, balki ijtimoiy inklyuziya va tenglikni oshirishga qaratilgan siyosat va amaliyotni takomillashtirish bo'yicha tavsiyalar berish imkonini berdi.

Amaliy tavsiyalar

Ijtimoiy imkoniyati cheklangan shaxslar uchun adolatni ta'minlash turli amaliy yo'nalishlarni o'z ichiga olgan tizimli yondashuvni talab qiladi. Quyida dasturning asosiy sohalari keltirilgan:

Siyosat va qonunchilik:

Aholining ijtimoiy himoyaga muhtoj qatlamlari huquqlarini himoya qilishda qonunchilik tashabbuslarini ishlab chiqish va amalga oshirish hal qiluvchi rol o'ynaydi. Bu xizmatlar va imkoniyatlardan teng foydalanishni ta'minlash uchun kamsitilmaslik to'g'risidagi qonunlarni qabul qilishni, inson huquqlari qo'mitalari va ixtisoslashgan ombudsmanlar kabi himoya va qo'llab-quvvatlash mexanizmlarini yaratishni o'z ichiga oladi.

Ta'lim dasturlari:

Ijtimoiy adolat masalalarini ta'lim dasturlariga kiritish boshlang'ich maktabdan tortib oliy ta'limgacha bo'lgan barcha darajalarda xabardorlikni oshirishga yordam beradi. Kurslar va treninglar talabalar va o'qituvchilar o'rtasida tenglik madaniyatini shakllantirishga qaratilgan. Ta'lim noto'g'ri va stereotiplarni kamaytirishga yordam beradi, hamma uchun yanada inklyuziv ta'lim muhitini ta'minlaydi.

Ijtimoiy tadbirkorlik:

Ijtimoiy tadbirkorlikni qo'llab-quvvatlashga qaratilgan dasturlar nogironlarning jamiyatga integratsiyalashuviga sezilarli hissa qo'shishi mumkin. Bunga nogironligi bo'lgan shaxslarni ish bilan ta'minlovchi korxonalarni rag'batlantirish, kasbiy ko'nikma va malakalarni oshirish bo'yicha o'qitishni rivojlantirish va qo'llab-quvvatlash kiradi. Bunday tashabbuslar ushbu guruhlarning nafaqat bandligini, balki iqtisodiy mustaqilligiga ham yordam beradi.

Infratuzilmadagi o'zgarishlar:

Jamoat infratuzilmasi, jumladan, transport, binolar va axborotdan foydalanish imkoniyatlarini yaxshilash ijtimoiy adolatni amalga oshirishning hal qiluvchi omilidir. Bu aholining barcha qatlamlari uchun qulaylikni ta'minlash uchun jismoniy makonni moslashtirish va zamonaviy texnologiyalardan foydalanishni o'z ichiga oladi.

Ommaviy axborot vositalari va aloqalar:

Ommaviy axborot vositalaridan zaif guruhlarining ijobiy tasvirlarini targ'ib qilish uchun foydalanish salbiy stereotiplar va tasavvurlarga qarshi kurashda yordam beradi. Media kompaniyalari va ijtimoiy media jamiyatni rivojlantirish uchun kuchli vosita sifatida ishlatilishi mumkin.

Ushbu amaliy chora-tadbirlar ijtimoiy adolatga erishish uchun kompleks va fanlararo yondashuv zarurligini ta'kidlaydi. Bunday tashabbuslarni samarali amalga oshirish uchun davlat organlari, ta'lim muassasalari, ishbilamon doiralar va jamoat tashkilotlari hamkorligi taqozo etiladi. Ushbu yondashuv nogironlarning hayot sifatini sezilarli darajada yaxshilashi va yanada inklyuziv va adolatli jamiyatni yaratishi mumkin.

Dunyoning ko'plab oliy o'quv yurtlari va ilmiy markazlarida imkoniyati cheklangan shaxslarga nisbatan munosabatning ijtimoiy model qonuniyatlarini amaliyotga tatbiq etish borasida ilmiy tadqiqot ishlari amalga oshirila boshlandi. Jumladan, imkoniyati cheklangan shaxslarning jamiyat bilan integratsiyalashuvi uchun teng imkoniyatlarni ta'minlashning ijtimoiy jihatlarini ochib berildi, imkoniyati cheklangan shaxslar uchun inklyuziv ta'limni amalga oshirish yo'llari ko'rsatildi. Bundan tashqari, ushbu sohada tibbiy-kasbiy-ijtimoiy reabilitatsiyani o'zaro uyg'unlikda olib borish, imkoniyati cheklangan shaxslar uchun mos tushadigan yangi texnologiyalarni yaratish, assistiv texnologiyalarni yengillashtiradigan vositalarning ilmiy tadqiqot va konstruktorlik ishlanmalarini olib borish xususiyatlariga alohida ahamiyat qaratilgan yo'nalishlarda ham tadqiqotlar olib borilmoqda. Imkoniyati cheklangan shaxslarning huquqlarini qo'llab-quvvatlash va himoya qilish faqat maxsus xizmatlarni taqdim etishdangina iborat bo'lib qolmasdan, balki ularga kamsitish nazari bilan qarashga barham beruvchi chora-tadbirlar amalga oshirilishini, imkoniyati cheklangan shaxslarning fuqarolik, siyosiy, iqtisodiy, ijtimoiy va madaniy huquqlari ta'minlanishini kafolatlovchi hamda bu boradagi to'siqlarni olib tashlovchi qonunlar, dasturlar qabul qilinishini ham nazarda tutadi.

Xulosa. Ijtimoiy imkoniyati cheklangan shaxslar uchun tenglikni ta'minlash barqaror rivojlanish va ijtimoiy inklyuziyaning asosiy elementidir. Ijtimoiy adolat tamoyillarini hayotga tatbiq etish nafaqat aholining ijtimoiy himoyaga muhtoj qatlamlarining turmush sharoitini yaxshilashga yordam beradi, balki butun jamiyatga sezilarli ijobiy ta'sir ko'rsatadi. Bu erda asosiy xulosalar chiqarish mumkin:

Jismoniy, ijtimoiy yoki iqtisodiy cheklovlardan qat'i nazar, har bir inson ishtirok etish uchun teng imkoniyatlarga ega bo'lgan inklyuziv jamiyatni yaratish ijtimoiy hamjihatlik va barqarorlikni mustahkamlashga hissa qo'shadi. Bu ijtimoiy bo'shliqlarni kamaytirishga yordam beradi va resurslarni teng taqsimlashni rag'batlantiradi.

Ijtimoiy imkoniyati cheklangan shaxslarning jamiyatga faol qo'shilishi mehnat faolligi va unumdorligini oshirish orqali iqtisodiy o'sishga yordam beradi. Bu, o'z navbatida, ijtimoiy tizimlar uchun iqtisodiy yukni kamaytiradi va innovatsiyalar uchun yangi bozorlar va imkoniyatlarni ochib beradi.

Ta'lim va ma'rifiy tashabbuslar jamiyatda kamsitish va tarfakashlikni kamaytiradigan o'zaro tushunish va o'zaro hurmat madaniyatini oshirishga xizmat qiladi. Bu yanada tinch va osoyishta yashash uchun sharoit yaratadi, nizolarni kamaytiradi va ijtimoiy evolyutsiyani rivojlantiradi.

Ijtimoiy adolatga erishish ko'p qirrali yondashuvni, jumladan, qonunchilikdagi o'zgarishlarni, ta'lim tizimi va infratuzilmasini isloh qilishni, ijtimoiy tadbirkorlikni qo'llab-quvvatlashni va ommaviy axborot vositalarining faol ishtirokini talab qiladi. Faqat barcha manfaatdor tomonlarning kelishilgan harakatlari orqali sezilarli ijobiy o'zgarishlarga erishish mumkin.

Shunday qilib, ijtimoiy imkoniyati cheklangan shaxslar uchun adolatni ta'minlash nafaqat insoniylik va axloq masalasi, balki yanada adolatli, samarali va barqaror jamiyat sari strategik qadamdir. Bu doimiy e'tibor, innovatsiya va barcha darajadagi hamkorlikni talab qiladigan majburiyatdir.

ADABIYOTLAR

1. Rawls, J. (1971). *A Theory of Justice*. Harvard University Press.
2. Nussbaum M. *Aristotelian Social Democracy // Liberalism and the Good* / R. B. Douglass et al. (eds.). – N. Y., 1990.

3. Сен А. Развитие как свобода / пер. с англ. под ред. и с послесл. Р. М. Нуреева. – М.: Новое издательство, 2004.
4. Petrov, A. (2020). Cultural Heritage and Economic Growth: The Role of Cultural Tourism. *Journal of Cultural Studies*, 35(4), 123-137.
5. Pritchard, James B., In *The Ancient Near East: Volume II. A New Anthology of Texts and Pictures*. – Princeton, NJ: Princeton University Press, 1958. – P. 220–221.
6. Nussbaum, Martha C. Human Functioning and Social Justice: In Defense of Aristotelian Essentialism. *Political Theory* 20(2): – Cambridge, UK: Cambridge University Press, 1992. – P.202–246.
7. Карлсон Р., Батчер Д., Минека С. Аномальная психология. – Питер: СПб., 2000. – С. 1167. 4. Аль Фараби. Избранные трактаты. – Алматы: Гылым, 1994. – С. 294.